

Марія Луцька

наукова співробітниця відділу науково-просвітницької роботи Тернопільського обласного краєзнавчого музею, kulmn5@i.ua

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Діяльність Богдана Лепкого у товаристві «Просвіта» потребує окремого ґрунтового дослідження.

Просвітницьку діяльність, життєвий і творчий шлях Богдана Лепкого досліджували такі вчені як Н. Білик, М. Євшан, М. Ільницький, М. Климишин, М. Рудницький та багато інших.

Окреслюючи місце Лепкого в національно-культурному відродженні, не можна оминати питання тісної співпраці письменника з Товариством «Просвіта». У свій час членом просвіти був його батько, о. Сильвестр Лепкий, який заохотив сина до роботи на народній ниві. Відтоді культурно-громадська діяльність письменника тісно переплелась зі здобутками Товариства у національно-духовній історії України.

Богдан Лепкий – найпопулярніший письменник галицької землі початку ХХ століття. Він був видавцем, перекладачем, також літературознавцем, громадсько-культурним діячем, художником, публіцистом.

Народився Богдан Лепкий 4(9) листопада 1872 року на хуторі Кривеньке, поблизу села Крегульця Гусятинського району на Тернопільщині. Шкільну освіту отримав в Бережанах. Школу закінчив у 1884 році і відразу пішов до гімназії, яка була в тому ж будинку, що й нормальна школа. У 1891 році майбутній письменник закінчив гімназію і вступив до Віденської Академії мистецтв. З другого курсу студіював на філологічному відділі Львівського університету українську історію та літературу. Лепкий належав до студентського товариства «Ватра», до хору «Боян», разом з І. Нагірним, С. Яричевським та О. Лаврівським організував товариство «Сокіл», упорядкував бібліотеку «Просвіти». Лепкий грав у театрі на професійній сцені, зокрема у виставі «Дай серцю волю». Згодом став членом літературного угруповання «Молода Муза». Закінчив університет у 1895 році.

У цьому ж році Богдан Лепкий почав працювати учителем української, польської та німецької мов і літератур, історії та географії у Бережанській гімназії. Водночас займався громадською працею: започаткував читальні «Просвіти», бібліотеки і позичкові каси, виголошував реферати та промови на святкових академіях.

Друкуватися письменник почав з 1895 року. За час творчої діяльності став автором збірок ліричних поезій, оповідань, повістей, великої історичної тетралогії «Мазепа»: «Мотря», «Не вбивай!», «Батурин»; циклу спогадів, відомих під спільним заголовком «Казка мого життя». Перша книжка цього циклу «Крегулець» вийшла у Львові накладом видавництва «Дружина», а друга – «До Зарваниці», як 22-а книжка бібліотеки «Діла». Книга спогадів «Казка мого життя» є неоціненним документом життя, побуту, культурно-просвітницького руху на західноукраїнських землях кінця ХІХ століття [2, с. 150].

Після відкриття в Ягелонському університеті (м. Краків) лекторату української мови та літератури за підтримки Кирила Студинського та Олександра Барвінського на посаду лектората української мови було призначено Богдана Лепкого.

Переїзд у Краків зіграв у житті Богдана Лепкого важливу роль. Нове середовище надзвичайно позитивно сприяло становленню Лепкого як культурного та громадського діяча. Як слушно відзначив З. Кузеля, живучи в центрі польської культури, Лепкий «не тільки не втратив нічого зі свого українського психічного типу, але й виріс у повний ріст... Це свідчить про сильну індивідуальність Лепкого, про його значення національній традиції, яку він виніс з батьківської хати» [3, с. 102].

Богдан Лепкий не згубився у чужеземному доккіллі, а, навпаки, став центральною особою української краківської громади. Переїхавши у Краків митець активно включився у культурне та громадсько-суспільне життя співвітчизників, осередками якого були філія Товариства «Просвіта» та греко-католицька церква святого Норберта.

З 1926 року Богдан Лепкий – викладач, згодом професор української літератури в Краківському університеті. У 1938-1939 роках – член польського сенату у Варшаві.

Головним напрямком своєї діяльності Богдан Лепкий вважав письменництво та науку, що найяскравіше могли виявити самотність української культури, тим самим розбудити національні почуття і виховати національну свідомість українців. Своїми творами письменник і вчений не тільки формував громадську думку, а й брав безпосередню участь у громадсько-політичному житті українського суспільства.

Громадсько-політична діяльність Лепкого тісно пов'язана з його культурно-просвітньою працею у Товариствах «Просвіта». У «Нарисі з історії «Просвіти» читаємо: «Співробітництво «Просвіти» з Б. Лепким почалося в 1902 році, коли Товариство видало окремою книжечкою оповідання «На послуханє до Відня» [4, с. 152].

Вагоме місце у видавничій діяльності «Просвіти» посідали народні календарі, що виходили упродовж усієї культурно-освітньої праці Б. Лепкого і користувалися незмінним успіхом. Велика заслуга належить творам письменника, що друкувались у щорічниках упродовж багатьох років. Так, бібліографічний покажчик «Видання «Просвіт» Галичини: книги та аркушева продукція (1868-1939)» констатує, що перший вірш митця «В світ за очі!» з'явився на сторінках «Ілюстрованого народного календаря Товариства «Просвіта» за рік 1897. У виданнях наступних років був широко представлений Лепкий як поет та прозаїк. У той же час, твори митця публікувались у різних збірниках, що виходили заходом «Просвіти». Зокрема, «Воскресла Україна» містила оповідання Лепкого «За що?», до збірки «Як воювали запорожці?» ввійшов твір «Вона не з тих» та ін. У двадцяті роки, коли польська влада почала наступ на українську культуру, ряд творів письменника патріотичного спрямування, надісланих до просвітніх видань, були конфісковані [2, с. 87-88].

Тісніші зв'язки Лепкого із «Просвітою» встановилися під час переїзду «Просвіти» до Відня, де Товариство у важких умовах видало дві збірки Б. Лепкого: «В Тарасові роковини» та «Чекає нас велика річ» [4, с. 153].

За визначні заслуги для української культури загальні збори Товариства «Просвіти» (від 24 грудня 1925 року) наділили Богдана Лепкого званням «Гідність почесного члена «Просвіти». У грамоті Головного Відділу Товариства звучали на адресу письменника слова подяки «за дотеперішні заслуги» та прохання, «щоби й на далі мали на увазі наше Товариство та служили йому Вашою цінною радою і Вашою великою працею». [1, с. 85].

У Центральному державному історичному архіві України у Львові зберігся лист-відповідь Б. Лепкого до Товариства «Просвіта» з нагоди вручення грамоти. У ньому автор висловив свої погляди на історичне значення «Просвіти», яка «є основою кожного культурного народу і чим сильніша та основа, тим кріпше стоїть народна будівля, тим менше боїться катастроф. Дай боже, щоб суспільність наша зрозуміла це і не щадила моральної і матеріальної допомоги «Просвіті». На думку Б. Лепкого, «Просвіта» займає особливе місце у суспільстві. Письменник закінчив свій лист такими словами: «Як письменник, котрого весь маєток – «перо», я готов тим пером служити «Просвіті» і обіцяю не відхилятися від праці, котру вона для мене призначить. Ще раз дякую за цінне, почесне і незаслужене відзначення» [1, с. 89].

Біографічний збірник «Визначні постаті Тернопілля» інформує: «Обрання Лепкого почесним членом Товариства було визнанням самовідданої праці на ниві просвіти українського народу. Цим званням вшановували лише найвидатніших просвітян за їх «особливо вагомий особистий внесок у доховне й національне відродження українського народу» [1, с. 89].

Лепкий був членом управи (заступником голови) краківської «Просвіти», читав лекції з української літератури і культури; ввів у традицію постійні Шевченківські академії; був одним із організаторів у Кракові вечора до 100-річчя від дня народження Т. Шевченка, вечорів, присвячених М. Шашкевичу, І. Франкові, М. Лисенку, В. Стефаникові та іншим видатним українцям, також

співав у хорі, проводив роботу із молоддю. Філія «Просвіти» у Кракові за участі Богдана Лепкого перетворилася у центр формування національної самосвідомості українців [1, с. 64].

У 1932 році з нагоди 60-ліття Лепкого «Просвіта» у Львові та її філія у Кракові широко відзначили довголітню громадсько-культурну працю діяча. Так, у Кракові у будинку «Просвіти» була влаштована виставка малярських робіт ювіляра, проведена святкова академія.

Лепкий як художник залишив автопортрети, портрети рідних та діячів української культури, пейзажі, ілюстрації до народних пісень, казок, творів Т. Шевченка, а також ряд мистецтвознавчих публікацій [4, с. 126].

Науково-популярна розвідка «Про життя великого поета Тараса Шевченка» була написана Лепким з нагоди 50-річчя з дня смерті Кобзаря на замовлення Товариства «Просвіта», яке видало брошуру в 1911 році. Коштом «Просвіти» до 100-річчя з дня народження Шевченка був виданий популярний нарис Лепкого «Про Шевченків «Кобзар» (Львів, 1914) [3, с. 83]. На замовлення львівської «Просвіти» Лепкий написав історичне оповідання «Каяла», яке вийшло в 1935 році 10-тисячним тиражем. Періодичні часописи «Просвіти» «Життя і Знання» (1927-1939) та «Просвіта» (1936-1939) регулярно подавали інформацію про вихід у світ та рекламу видань творів Б. Лепкого [2, с. 150].

Отже, діяльність Б. Лепкого як талановитого публіциста становить виняткове місце в доробку української преси ХХ століття. Таким чином, його діяльності притаманні широкий діапазон і багатогранність. Не було жодної вагомій ділянки українського культурного та громадсько-суспільного життя, в яких він безпосередньо чи опосередковано не брав би участі. Продовжуючи духовні традиції української інтелігенції у справі служіння народові.

Просвітницька діяльність Богдана Лепкого була вагомим внеском у національно-культурне відродження українців ХХ століття.

Список використаної літератури

1. Білик Н. Богдан Лепкий. Життя і діяльність. Тернопіль: Джура, 2001. 172 с.

2. Визначні постаті Тернопілля. Біографічний збірник / упор.: О. Г. Бенч, В. М. Троян. Київ: Дніпро, 2003. 232 с., іл.

3. Вони прославили наш край. Молоді про славетних людей Тернопільщини. Бібліографічний посібник / укладачі: Людмила Марченко, Світлана Воробець. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 288 с.

4. Нарис з історії «Просвіти» / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. 232 с. (Попул. енциклопедія «Просвіти»; Ч. 1).